

Kristian Lewis

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
klewis@ihjj.hr

Anita Skelin Horvat

Filozofski fakultet
askelin@ffzg.hr

ANTIIMIGRANTSKI DISKURS U EUROPSKOJ POLITICI

SAŽETAK

Na migracijsku krizu u Europi, koja je počela 2015. godine, europske su države reagirale različito, stvarajući oprečne političke diskurse. U nekim su državama zastupani promigrantski stavovi, a u drugima su stavovi bili posve drukčiji. U ovome radu pozornost smo posvetili antiimigrantskomu diskursu u europskoj politici. S obzirom na to da su negativni stavovi prema migrantima uglavnom prisutni u govorima i istupima čelnika desnih i ekstremno desnih stranaka, analiza je usmjerena upravo na takve govore. Razmatramo koje se konstrukcije, figure, frazemi i općenito argumenti upotrebljavaju kako bi se gradio jasan, prepoznatljiv i persuazivan antiimigrantski stav. Posebno razmatramo ulogu političkoga diskursa u kreiranju diskriminacijskog i antiimigrantskog raspoloženja. Metodom analize diskursa iz dostupnih izjava političara i obnašatelja državne vlasti nastojali smo izdvojiti tipična mjesta te zaključiti postoji li unificiran europski antiimigrantski diskurs i koje su njegove opće značajke.

Ključne riječi: antiimigrantski diskurs, europska politika, analiza diskursa

KONTEKST ANALIZE

Od početka tzv. migracijske krize 2015. godine, potaknute agresivnim širenjem ISIL-a, a kasnije dodatno potencirane valovima gospodarskih imigranata iz Azije i Afrike te sve brojnijim terorističkim napadima Al-Qa'ide diljem Europe, europske su države na nju odgovarale na različite načine. Pojedine države, u prvome redu Savezna Republika Njemačka, isticale su proimigrantska stajališta, izražavajući dobrodošlicu migrantima i apelirajući na građane i cjelokupni sustav državne uprave da se prilagode nastalim okolnostima i pokažu razumijevanje za pridošlice. Druge su države, poput Mađarske, Slovenije, Češke i Slovačke, zauzimale defanzivan stav, nastojeći nadzirati i strogo regulirati ulaske na svoj teritorij, pritom snažno ističući da je svaki prelazak državne granice mimo graničnih prijelaza i bez potrebnih isprava nezakonit, bez obzira na okolnosti koje su imigranti navodili kao uzrok migracije (rat, vjerski i nacionalni progon, životna ugroženost...). Zbog pritiska na prihvatne kapacitete pojedinih država članica EU-a, koje su bile najizloženije imigrantskome valu (Grčka, Italija, Hrvatska, Slovenija, Mađarska), nisu se mogle primjenjivati odredbe Dublinske uredbe¹ ni odredbe

¹ Uredba Vijeća (EZ) br. 343/2003 od 18. veljače 2003. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji je u jednoj od država članica podnio državljaniin treće zemlje, SL EU 50/1.

tzv. nove Dublinske uredbe², a privremeno su suspendirane i odredbe Schengenskoga sporazuma³ (Grčka, Italija, Njemačka, Austrija, Slovenija i Mađarska dijelom su schengenskoga prostora, a Hrvatska, Rumunjska i Bugarska nisu). Sve u svemu, migrantska kriza poljuljala je političke, pravne, socijalne, gospodarske, ali i opće građanske temelje Europe. U ovome radu posvetili smo pozornost antiimigrantskome diskursu u europskoj politici, primarno diskursu koji izgrađuju političari desnih političkih ideologija.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA I TEORIJSKI OKVIR

Korpus koji analiziramo sastavljen je od govora i izjava nekih od najistaknutijih europskih političara, predsjednika vlada, ministara, šefova stranaka i inih dužnosnika čije su izjave izazvale određene odjeke u javnosti. Korpus je sastavljen prema vrlo široko postavljenome kriteriju prikupljanja onih govora i izjava populistički orijentiranih europskih političara koji su nam bili dostupni primarno putem internetskih izdanja pojedinih dnevnih, tjednih i mjesečnih novina, magazina i portala. Uključeni su samo oni tekstovi koji prenose izjave navedenih političara o migrantskoj krizi, a izazvale su određene reakcije i komentare novinara i agencija koje su izvještavale o istupima političara te šire javnosti. Dakle, korpus čine internetski i novinski tekstovi, uključujući autorske (novinarske) tekstove, kao i one koje prenosi HINA, koji su prenosili ili bilježili govore ili dijelove govora pojedinih desno orijentiranih lidera europskih stranaka i vlada o migrantskoj krizi.

U analizi smo se poslužili primarno kritičkom analizom diskursa, ponajprije posebnim pristupom koji Fairclough i Fairclough (2012) smatraju dijelom analize političkoga diskursa, u kombinaciji s kritičkom i lingvističkom analizom teksta. Analizirali smo koje se konstrukcije, figure, frazemi i općenito argumenti upotrebljavaju pri izgradnji jasnog, prepoznatljivog i persuazivnog antiimigrantskog stava. U ovome pristupu politički diskurs promatra se ponajprije kao oblik argumentacije koji uključuje vrlo specifičnu praktičnu argumentaciju, zatim argumentaciju za određeni oblik postupanja ili pak protiv nekoga oblika postupanja, te argumentaciju kojom se može utjecati na primatelja pojedinih poruka (ovdje izjava i govora) iako, naravno, politički diskurs nije samo to. Na ovakav korpus svakako se može primijeniti i historijsko-diskurzivni pristup koji Wodak i Forchtner (2014) promatraju kao semiotičke prakse koje su kontekstualno ovisne i društveno konstruirane, ali i same istodobno konstruiraju, tj. utječu na određene promjene i dinamike u društvu. U historijsko-diskurzivnoj analizi koncept toposa označava „pravila zaključivanja kojima se povezuje argument ili argumente sa zaključkom, s tvrdnjom” (Wodak i Forchtner, 2014, str. 236).

Iako se ne upuštamo u detaljnije definiranje desno orijentirane političke struje u europskome kontekstu ipak je važno dati barem okvirnu definiciju što nam predstavljaju populističke desno orijentirane politike. Populizam je prema *Hrvatskoj enciklopediji* „stil ili metoda političke mobilizacije najširih slojeva naroda koje često ima antidemokratsko, rasističko ili nacionalističko usmjerenje.” („Populizam”, n. d.). Rimac (1998) ističe kako termin političke desnice, pa time i ljevice, predstavlja uz termin konzervativno i radikalno te liberalno neke osnovne odrednice pojedinih političkih orijentacija. Sasvim je uobičajeno linearno promatranje tih dviju političkih ideologija poput linije od krajnje ljevice prema krajnjoj desnici, no danas bi, u izrazito kompleksnom 21. stoljeću, sasvim sigurno trebalo redefinirati takvu linearnu povezanost/razdvojenost dviju opozicionalnih orijentacija uzimajući u obzir niz najrazličitijih prijelaznih ili bolje rečeno mješovitih političkih

² Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva (preinaka), SL EU 180/31.

³ Konvencija o provedbi Schengenskoga sporazuma od 14. lipnja 1985. između vlada država Gospodarske unije Beneluksa, Savezne Republike Njemačke i Francuske Republike o postupnom ukidanju kontrola na zajedničkim granicama, SL EZ 239/19.

pozicija te mogućnost „iznenađenja”, odnosno da pojedine lijeve ili pak pojedine desne pozicije u svojem diskursu konstruiraju i one ideologije i pozicije koje im tradicionalno ne pripadaju. Svakako je nužno spomenuti da ovako raznolike političke orijentacije očekivano „nastanjuju” raznolike diskurse, žanrove, stilove pa i žargone kojima se služe za iskazivanje ne samo svojih stavova i ideologija, već i za njihovo nametanje široj populaciji. Tako se često navodi (usp. Rimac, 1998) da su autoritarnost, etnocentričnost, predrasude itd. svojstveni desnim političkim ideologijama. No, razlike između navedenih dviju političkih orijentacija vidljive su i u mnogim drugim pitanjima poput ekonomske i monetarne politike, kulturnih pitanja, odnosa prema obitelji i djeci, obrazovnome sustavu, znanosti i znanstvenome diskursu itd.

Kako je naš korpus ograničen na izjave populističkih desno orijentiranih političara, navodimo ponešto detaljnije neka obilježja toga diskursa, ali ne i diskursa lijevo orijentiranih političara koji se najčešće promatraju kao suprotstavljena politička ideologija. Neka obilježja su i podjela na narod i elitu te zagovaranje stajališta da je zajednička volja važnija od zakona. Stoga se populistički često suprotstavljaju elitama. Wodak (2015) ističe kako se populizam desnih političara ne iskazuje samo kroz retoričke oblike, već i kroz specifičan sadržaj, npr. pokušaje konstruiranja straha od raznih zamišljenih ili stvarnih prijetnji te pronalaženje „žrtvenih jaraca”. Za populiste je uobičajena separatistička retorika kojom se istodobno grade zidovi kojima se sprečava *Druge* da uđu. Wodak ističe kako se u okviru ovih političkih stranaka razvijaju „nove, često *kodificirane* ksenofobične, rasističke i antisemitske, isključujuće i protuelitističke politike.” (Wodak, 2015, str. 2). Bitno je obilježje propagande desnih politika kombiniranje i integriranje oblika i sadržaja, ciljanje specifične publike i prilagođavanje specifičnom kontekstu. Teme kojima se bave populističke desno politički orijentirane stranke uglavnom su motivirane strahom – strahom od gubitka posla, strahom od stranaca, primarno migranata, strahom od gubljenja nacionalne autonomije i slično. U ovome radu analiziramo one tekstove u kojima se izražava strah od migranata.

ANALIZA

Metodom analize diskursa iz dostupnih izjava političara i obnašatelja državne vlasti izdvojili smo tipična mjesta te problematizirali pitanje postoji li unificiran europski antiimigrantski diskurs i koje su njegove značajke. Analiziranjem metafora i drugih figura kojima se služe pojedini političari u svojim izjavama i govorima zapravo analiziramo strategije i argumente kojima legitimiraju svoje stavove i tvrdnje, što Reisigl i Wodak (2001) te Wodak i Forchtner (2014) povezuju s toposima kroz koje se opravdavaju pojedine ideje i stavovi. Dakle, ovdje se možemo poslužiti konceptom toposa koji Wodak i Forchtner (2014, str. 236), oslanjajući se na druge autore, promatraju kao semiotički manifestirane figure misli u diskursu u kojemu se raspravlja o političkim pitanjima te označava formalne i sadržajne zaključke kojima se argumente povezuje sa zaključcima, tj. tvrdnjama. Kako bi ih se razumjelo, potrebno je određeno zajedničko poznavanje konteksta. Neki toposi koji se susreću u analiziranome diskursu populističkih političara svakako su isticanje razlike između nas i *Drugih*, tj. opreka *mi – oni*. U ovakvome antiimigrantskome diskursu ti *Drugi* su, naravno, imigranti. Uz topos razlikovanja grupa nužno se veže i *topos granica* koje su nužna obilježja pojedinih grupa, a u analiziranome diskursu taj se topos širi pa uključuje i državne granice koje postaju ne samo fizičke/političke, već i granice ili crte razgraničenja između različitih kultura, uključujući i nacionalnu, vjersku i drugu pripadnost. Topos granice uključuje u pojedinim izjavama i *prvu liniju otpora*, a u analiziranome diskursu to je otpor ili obrana od drukčijega i nepoželjnoga, uključujući i multikulturalnost. Tu bismo mogli govoriti i o *toposu prijetnje* jer se multikulturalnost ovdje prikazuje kao razorna prijetnja. Uz metaforu granice sasvim je očekivano da postoje i oni koji čuvaju granicu, i upravo u analiziranim izjavama nalazimo metaforu i topos *čuvara granica*. Služeći se metaforama *linija otpora* i *čuvar granice* ulazi se u ratnu metaforiku uobičajenu u političkome diskursu. U takav se, mogli bismo reći, militaristički diskurs dobro uklapa i *topos izdaje*, primarno

se odnoseći na izdaju vlastitih vrijednosti, koji se također provlači kroz pojedine izjave. Kroz daljnju analizu jasnije se ističu pojedini toposi zabilježeni u analiziranome korpusu.

Kirsi Venho (2016, str. 4) ističe da krajnje desne (ili radikalno desne) stranke nameću ideologiju koja uključuje „antiimigrantske, antimuslimanske i antiinstitucijske stavove s nacionalističkim i populističkim aspektima”. Iako navodi da te stranke i njihove politike nisu novost u Europi, od Drugoga svjetskog rata pa do novijega vremena one su bile u manjini. Danas, međutim, gotovo da nema europske države u kojoj te stranke ne uspijevaju mobilizirati građane da im na neposrednim izborima daju sve veću podršku. Krajnje desne stranke dijele sljedeće stavove (Venho, 2016, str. 5):

1. izrazito su protuimigrantski orijentirane, osobito prema imigrantima s Bliskog i Srednjeg istoka (ksenofobija i islamofobija)
2. nezadovoljne su Europskom unijom i njezinom „neučinkovitošću” (euroskepticizam)
3. zabrinute su gospodarskim stanjem svojih država zbog ekonomske krize u Europi.

Montserrat Guibernau (2010, str. 10-12) uz to ističe da su značajke diskursa krajnje desnih stranaka usmjerenost protiv institucija (uz kritiku funkcioniranja demokracije u europskim društvima te optužbe za „pasivnost” i „nemoć” vladajućih stranaka), neodobravanje imigracija i davanje prednosti nacionalnomu načelu nasuprot kulturnomu pluralizmu. Nikola Petrović napominje da prostor djelovanja euroskeptika obuhvaća i povijesno sjećanje, koje se pak transnacionalno širi i razumije u drugim europskim državama i s vremenom postaje sastavnicom europske javne sfere: „Eurosceptic political actors use national memories, because they are predominately oriented towards national electorates. However, these memories also have common transnational ideological threads that are understood in other member states and thus contribute to the development of the European public sphere.”⁴ (Petrović, 2018, str. 16).

U retoričkome smislu govor političara uvijek uspostavlja osnovnu opreku *mi – oni*. Ta je govorna strategija vrlo učestala u političkome diskursu, a njome se utvrđuju jasne ograde između nas i *Drugih*. Riječ je, bez sumnje, o retorici isključivanja, „učvršćivanja” granica vlastite grupe i odvajanje članova od onih koji ne pripadaju grupi. Globalizacija utječe na smanjivanje kulturnih osobitosti pojedine države i dovodi do miješanja značajki više kultura. Istodobno to dovodi do smanjenja različitosti i otvara prostor unifikaciji kulture. Euroskeptici se plaše da će jačanjem europske ideje i višerazinskim povezivanjem Unije slabiti ideja nacionalne države. S druge strane, imigranti donose svoju kulturu, a nije izvjesno da će se u kraćem razdoblju prilagoditi kulturi u koju dolaze, pa stoga kod stanovnika zemalja primateljica imigranata rastu strahovi od gubljenja kulturnoga identiteta i zbog globalizacije i zbog dolaska imigranata kao donositelja drugih kulturnih obilježja, u ovom slučaju *izvaneuropskih*. Na djelu su u konačnici dva posve oprečna stajališta koja ističu krajnje desne stranke: s jedne je strane strah od jačanja europske kulture, a s druge – strah od slabljenja europske kulture. Navedena opreka *mi – oni* jasno se ističe u više navrata u govorima mađarskoga premijera Viktora Orbana, koji upotrebljava sintagmu *mi Srednjoeuroljani*. U govoru održanome 16. lipnja 2018. kazao je: *Mi Srednjoeuroljani tvrdimo da postoji život iza globalizma, koji nije jedini put. Srednjoeuropski put je put saveza i slobodnih naroda.* (Trkanjec, 2018).

O migrantima kao čestim i značajnim *Drugima* u gradnji nacionalnoga identiteta piše Triandafyllidou (2001, str. 55) kada utvrđuje da su upravo migranti *značajan Drugi* te da odruženje migranata ima veliku važnost u razvoju nacionalnoga identiteta. Oni su potencijalna prijetnja jer prelaze nacionalne granice, čime na neki način izazivaju unutargrupnu identifikaciju sa specifičnom kulturom, teritorijem i etničkim podrijetlom te kontaminiraju jedinstvenost i autentičnost grupe.

⁴ „Euroskeptični politički akteri koriste nacionalna sjećanja jer su pretežno usmjereni prema nacionalnim biračkim tijelima. Međutim, ta sjećanja imaju i zajedničke transnacionalne ideološke niti koje se shvaćaju u drugim državama članicama i time doprinose razvoju europske javne sfere.”

Takvo razgraničavanje prati i isticanje pozitivnosti vlastite grupe nasuprot negativnosti, koja je obilježje *Drugih*. Upravo Orban kao temeljna obilježja ističe kršćansku kulturu, zbog čega se mora odbaciti multikulturalna ideologija, ali i braniti tradicionalni model obitelji, nacionalne ekonomske i tržišne sektore te braniti granice od migranata. Navodimo dio iz izjave V. Orbana dane 11. rujna 2018.: *Vi ćete javno osuditi Mađarsku, koja je članica europske kršćanske obitelji više od tisuću godina; Mađarsku, koja je pridonijela budućnosti našeg moćnog kontinenta svojim radom, a kad je trebalo, i krvlju. Danas, prvi put u povijesti EU-a, vidimo da zajednica osuđuje čuvare svojih granica.* (Trkanjec, 2018).

U ovome se navodu ističe uporaba pridjeva *kršćanski* koji se stavlja u suodnos s onime što nije kršćansko. Iz konteksta je lako razaznati da su to muslimani, koji su na europskim granicama. Zanimljivo je da se i na ovome mjestu potencira problem muslimanskih imigranata iako migrantska kriza na mađarskim granicama, pa čak ni na granicama Unije, u trenutku davanja izjave više nije ni približno dramatična kao što je bila prijašnjih godina. I u ranijim je govorima mađarski premijer isticao ulogu Mađarske kao čuvarice europskih granica, ali i vrijednosti, što uključuje i kršćanstvo. U ovome je, pak, govoru istaknuo sljedeće metafore: *Mađarska je stari član obitelji., Mađarska je vrijedan radnik., Mađarska je hrabar ratnik. i Mađarska je pouzdan čuvar.* Sve te metafore ponovno su usmjerene na pozitivno samopredstavljanje uz potenciranje motiva tradicije, rada, hrabrosti, srčanosti, nesebičnosti i samopožrtvovnosti. Uz to, dio iskaza *prvi put u povijesti EU-a* odnosi se na uspostavu presedana, koji se, dakako, uzima kao negativan presedan jer *zajednica osuđuje čuvara.* Suprotstavljenost multikulturalizmu, koji je dijelom retorike usmjerene protiv imigranata, jasno je istaknuta i u izjavi jednoga od predvodnika austrijskih mladih desničara Martina Sellnera: *Želimo zaustaviti i preokrenuti opasni demografski trend koji vodi zamjeni naroda i kraju naših vrijednosti i demokracije... Mi smo na prvoj liniji otpora razornoj politici multikulturalizma.* (Pavić, 2018). U ovoj je izjavi ponajprije vidljivo isticanje negativnoga određenja desnih političara prema multikulturalizmu, koji smatraju prijetnjom nacionalnom jedinstvu, ali, mogli bismo dodati, i „nacionalnoj čistoći”. Ujedno, kad se razmotri metaforizacija iskaza, zamjetna je metafora obrane u dijelu tvrdnje „mi smo na prvoj liniji otpora”. Kao ustaljeno mjesto pojavljuje se potenciranje straha, što je već spomenuto kao karakteristika krajnje desnih politika, tj. ističe se stilska figura gradacije – nestanak „nas” vodi prema dokidanju/nestajanju „naših” vrijednosti i, posljedično, same demokracije.

Jedna od europskih demokratskih tekovina jest i gradnja socijalnoga društva i države, no takav se humani cilj svakako dovodi u pitanje izjavama desnih političara poput one češkoga premijera Andreja Babiša koji je najprije izjavio da Češka neće primiti nijednog izbjeglicu, a zatim, pojačavajući takvu retoriku, poručio kako neće biti iznimaka, čak ni u humanitarnim slučajevima poput slučaja sirijske ratne siročadi: *Zašto bismo ih trebali primiti? Imamo siročad u Češkoj koju trebamo pripremiti za život. Ušao sam u politiku da bih se brinuo o češkim državljanima. Zašto bismo se brinuli o sirijskoj siročadi? Češki stav je jasan: Nećemo primiti nijednog izbjeglicu.* (V. P. P., 2018).

Ovaj iskaz započinje usporedbom: *naša siročad i tuđa siročad.* Legitimiranje strane *mi* pojačava se pozitivnim samopredstavljanjem (imamo siročad u Češkoj → ne treba nam tuđa; ušao sam u politiku da bih se brinuo o češkim državljanima → ne o tuđim) i ponavljanjem važnih, nosivih riječi (*Češka, češki*). Kao važnu značajku legitimiranja govornika kao pripadnika strane *mi* valja istaknuti promjenu govornoga lica od rečenice do rečenice jer ona pokazuje retoričko kretanje u smjeru *mi* → *ja* → *mi* (*zašto bismo..., imamo... → ušao sam... da bih se brinuo... → zašto bismo..., nećemo primiti...*). Osim pojačanog emocionalnog naboja zamjetno je izbjegavanje izricanja preciznih informacija, odnosno svođenje *Drugih* na apstraktnu, depersonaliziranu masu, pa čak ako je riječ i o siročadi. Naime, nigdje se ne navodi koliko je *tuđe* siročadi trebalo primiti, a riječ je tek o pedesetero sirijske djece bez obaju roditelja. Iskaz završava potvrđivanjem polazne postavke – nećemo primiti nijednog izbjeglicu, uz opetovano isticanje „češkog stava”, tj. generalizacijom.

Militarizacija diskursa i upotreba vojnih metafora nije rijedak retorički postupak. Semantički okvir bojnoga polja i s njime povezanog pojma rata čest je u društveno-političkim i ekonomskim metaforama (Despot i sur., 2019). U tom je smislu zanimljiv navod iz govora mađarskoga predsjednika vlade Viktora Orbana, koji je 16. lipnja 2018. održao govor u Budimpešti na konferenciji u čast bivšemu njemačkom kancelaru i europskomu političaru Helmutu Kohlu. Tada je, govoreći o ulozi Mađarske u Europi, kazao: *Mi smo zapovjednici granične utvrde i znamo svoju dužnost.* (Trkanjec, 2018). Valja opet napomenuti da je izjava dana u lipnju 2018. godine, kad migrantske krize na mađarskim granicama više nema. U ovome iskazu upotrijebljena je metafora *država je osoba*, odnosno *Mađarska je (vojni) zapovjednik*. Tu je upotrijebljena stilska figura personifikacije. Personifikacijom u političkom diskursu, konstatira Nikolina Borčić, izravno se ili neizravno određuje vrijednost nečega i/ili nekoga i ta se vrijednost prenosi recipijentu. Tako se uz određene entitete vežu pojmovi koji pozitivno ili negativno evaluiraju, ovisno o komunikacijskoj namjeri. (Borčić, 2010, str. 149). U ovome se navodu država personificira i pripisuju joj se sljedeće pozitivne značajke: odvažnost, profesionalnost, poštovanje hijerarhije, izvršavanje zapovijedi i svjesnost odgovornosti. Nadalje, Mađarska nije bilo kakav zapovjednik, nego zapovjednik *granične utvrde*. Ovdje je prisutan topos granice i utvrde, dakle, *granica* kao razdjelnica između *nas* i *njih* te *utvrda* kao mjesto na kojemu se mora zaustaviti prodor *Drugih*. Iskaz je zaključno ojačan intenzifikatorom kojim se potvrđuje samosvijest vlastite odgovornosti.

U spomenuti se semantički okvir rata logično uklapa i pojam izdaje. Mađarski ministar vanjskih poslova Peter Szijjarto 6. studenoga 2018. u Beču izjavio je sljedeće: *UN-ov Globalni kompakt⁵ o migracijama istovjetan je izdaji Europe. Globalni kompakt predstavlja ozbiljnu prijetnju Europi jer je usmjeren prema legaliziranju ilegalne migracije kao temeljnog ljudskog prava.* (A. S., 2018). U analizi ovog iskaza najistaknutija je sintagma *izdaja Europe*. Izdaja je čin prelaska na neprijateljsku stranu ili kršenje zadane riječi, a arhetipski se veže uz Judu, izdajicu Isusa. Izdaja Europe podrazumijevala bi izdaju ideje zajedništva i slobode (*mi*) i puštanje neprijatelja (*oni*) u vlastito dvorište. Temeljna slika ovdje je negativna, a manipuliranje primateljem poruke postiže se inzistiranjem na tome da se prikriva stvarno stanje (tzv. strategija zamjene teza). To je vidljivo iz tvrdnje da je spomenuti dokument, koji sadržava pridjeve *siguran*, *uređen* i *regularan* uz imenicu *migracije*, u iskazu okarakteriziran kao dokument koji legalizira *ilegalne* migracije. Kako bi se potkrijepio iskaz, dodaje mu se neistinit dodatak da se ilegalne migracije nastoje prikazati kao *temeljno ljudsko pravo*. U svim dokumentima⁶ kojima se tematiziraju temeljna ljudska prava, međutim, ilegalne imigracije nisu navedene.

Slično prethodnome iskazu, upotrebom strategije zamjene teza i stilske figure paradoksa, prikazujući imigrante kao osobe koje se ponajprije zabavljaju, talijanski ministar unutarnjih poslova Matteo Salvini izjavio je sljedeće: *Prošlo je vrijeme zabave za ilegalce, vrijeme je da spakiraju svoje torbe. Sve države trebaju početi raditi svoj posao, a krijumčari ljudi više nemaju što raditi u talijanskim lukama.* („Ministar Matteo Salvini”, 2018). Strategija kojom se migrante povezuje s konceptom *zabave*, tj. primatelju poruke sugerira se da su migranti došli u Europu radi zabave, prototipna je delegitimacija *Drugog*. Uz to, iskaz se naslanja na koncept *nerada*, *zabušavanja*, *nečinjenja* te se u drugoj rečenici pozivaju države da počnu raditi svoj posao. Očito je pretpostavka u ovome dijelu iskaza utemeljena na negativnoj slici drugih država koje dopuštaju da se migranti domognu Italije, nakon čega se talijanska država „mora baviti” njima. Ovdje valja napomenuti da se pojavljuje i čest topos desnih stranaka o tome kako je država slaba i da ju je potrebno osnažiti.

⁵ Globalni kompakt je katalog mjera o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama, poznat i kao Marakeški sporazum, a nastao je pod okriljem UN-a. Nije obvezujući dokument, a njegova izrada počela je usvajanjem Njujorške deklaracije o izbjeglicama i migrantima 2016., koju su prihvatile 193 zemlje članice UN-a (Generalna skupština UN-a, 2018).

⁶ Primjerice, u Povelji Ujedinjenih naroda, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnome paktu o građanskim i političkim pravima i mnogim drugim temeljnim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, taksativno nabrojenim u Preambuli Globalnoga kompakta.

U drugoj je prigodi ministar Salvini kazao: *Cilj koji želim postići jest da ovdje više nema nijednog broda s migrantima. Cilj je da ljudi dobiju pravo doputovati u Italiju zrakoplovom, najbolje bi bilo prvom klasom.* („Matteo Salvini, rigidni desničar”, 2018). U ovoj se izjavi Salvini koristi ironijom ističući da migrante više ne želi primati na brodovima, nego da dolaze u Italiju zrakoplovima, i to prvom klasom. Time se odašilje poruka da su poželjni migranti osobe koje imaju novca, a ne siromašni ljudi koji na pretrpanim brodovima dolaze na jug Italije. Ironija ovdje potencira i socijalne i klasne razlike između dobrodošlih i nedobrodošlih stranaca. Ovdje se kao semantički okvir pojavljuje cilj, tj. kretanje prema cilju, a započinjanje obiju rečenica riječju *cilj* odaje rezolutnost i usmjerenost ka ostvarivanju zacrtanoga.

Treća izjava u kojoj je Matteo Salvini uskratio dopuštenje za pristanak brodu *Aquarius* sa 141 migrantom u talijanske luke glasi: *Mogu ići gdje god žele, ali ne i u Italiju.* („Mogu ići gdje god žele, ali ne i u Italiju”, 2018). Od stilskih sredstava ovdje se poslužio paradoksom – svuda mogu ići, osim u Italiju.

ZAKLJUČAK

Prethodnom smo analizom željeli utvrditi postoji li unificiran europski antiimigrantski diskurs političkih lidera desnih stranaka i koje su njegove značajke. Pokazalo se da je metoda kritičke analize diskursa, u ovome slučaju političkoga diskursa, ponudila prikladan okvir za odgovor na početno istraživačko pitanje. Iz dostupnih smo izjava političara i obnašatelja državne vlasti uspjeli izdvojiti tipična mjesta te zaključiti sljedeće: 1. postoje ustaljene konstrukcije i toposi koji se upotrebljavaju pri izgradnji antiimigrantskoga diskursa poput temeljne opreke *mi – oni*, toposa granice, toposa prijetnje i toposa straha; 2. antiimigrantski je diskurs izrazito metaforičan, a jedna je od temeljnih metafora koje se u njemu pojavljuju metafora rata, uobičajena u političkome diskursu; 3. metafore se nerijetko upotrebljavaju za pozitivno samopredstavljanje, a kad je riječ o *Drugima*, zamjetno je njihovo svođenje na apstraktnu, depersonaliziranu masu; 4. ostale stilske figure također su iznadprosječno zastupljene u antiimigrantskome diskursu (gradacija, personifikacija, paradoks i dr.). Stoga je i ovdje opravdano suglasiti se s tvrdnjom N. Borčić (2010, str. 149) o tome da u političkom diskursu prevladavaju konvencionalizirane metafore, dakle metafore koje su visoko frekventne u svakodnevnome jeziku. One na isti način funkcioniraju i u antiimigrantskome diskursu u europskoj politici jer su i pošiljatelju poruke i primateljima poruke iskustveno bliske te, posljedično, i učinkovitije u postizanju persuzivnosti.

Kad je riječ o mogućnostima daljnjih istraživanja u ovome području, naglašavamo da su pred istraživačima mnogobrojni smjerovi, koje ovdje nažalost nismo mogli dotaknuti. Među ostalim, bilo bi zanimljivo razmotriti razlike u diskurzivnim praksama između političara i političarki, zatim pomnije analizirati imigrantski diskurs vjerskih vođa poput pape Franje („Vrata mogu biti otvorena dok migranti nisu prijetnja identitetu.”) i Dalaj-Lame („Europa pripada Europljanima.”), koji je povremeno bio iznenađujuće tvrd prema migrantima, a ništa manje poticajnim ne čini se ni pitanje usporedne analize antiimigrantskoga diskursa u Europskoj uniji i u Sjedinjenim Američkim Državama, koje su u posljednje vrijeme, osjetno više no tzv. tvrđava Europa, krajnje restriktivno i nefleksibilno raspložene i u pitanjima legalnih migracija, a protiv ilegalnih bi se migracija borile – podizanjem fizičkih zidova. I iz ovih je nekoliko predloženih smjerova daljnjih istraživanja vidljivo da se temi analize antiimigrantskoga diskursa u politici itekako može posvetiti dodatni istraživački interes.

Literatura

1. Borčić, N. (2010). Konceptualne metafore u političkim intervjuima. *Medijske studije*, 1(1-2), 136–155. (<https://hrcak.srce.hr/76707>)
2. Despot, K., Tonković, M., Brdar, M., Essert, M., Perak, B., Ostroški Anić, A., Nahod, B. i Pandžić, I. (2019). MetaNet. HR: Croatian Metaphor Repository. U M. Bolognesi, M. Brdar i K. Despot (Ur.), *Metaphor and Metonymy in the Digital Age* (str. 123–146). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

3. Fairclough, I. i Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis. A method for advanced students*. London; New York, N. Y.: Routledge.
4. Generalna skupština UN-a. (2018). *Globalni kompakt o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama. Dogovoreni ishod međuvladinih pregovora*. A/RES/73/195. (<http://www.mvep.hr/files/file/2018/1811161552-globalni-kompakt-o-sigurnim-uredenim-i-regularnim-migracijama.pdf>) (pristupljeno 8. svibnja 2019.)
5. Guibernau, M. (2010). *Migration and the rise of the radical right. Social malaise and the failure of mainstream politics*. Policy network paper. London: Policy Network. (www.policy-network.net)
6. Konvencija o provedbi Schengenskog sporazuma od 14. lipnja 1985. između vlada država Gospodarske unije Beneluksa, Savezne Republike Njemačke i Francuske Republike o postupnom ukidanju kontrola na zajedničkim granicama. *Službeni list EZ L*, broj 239/19, 19/sv. 9. ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=HR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=HR)) (pristupljeno 8. svibnja 2019.)
7. Petrović, N. (2018). Divided national memories and EU crises: how Eurosceptic parties mobilize historical narratives. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 32(39), 363-384.. DOI: 10.1080/13511610.2018.1523710
8. Populizam. (n. d.) U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 11. 2. 2019. s <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49512>
9. Reisigl, M. i Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination. Rhetorics of racism and antisemitism*. London; New York, N. Y.: Routledge.
10. Rimac, I. (1998). Strukturiranost ideoloških opredjeljenja građana. *Bogoslovska smotra*, 68(4), 655–662. (<https://hrcak.srce.hr/31594>)
11. Triandafyllidou, A. (2001). *Immigrants and National Identity in Europe*. London; New York, N. Y.: Routledge.
12. Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva (preinaka). *Službeni list EU L*, broj 180/31, 19/sv. 15. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=EN>) (pristupljeno 8. svibnja 2019.)
13. Uredba Vijeća (EZ) br. 343/2003 od 18. veljače 2003. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje. *Službeni list EU L*, broj 50/1, 19/sv. 12. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R0343>) (pristupljeno 8. svibnja 2019.)
14. Venho, K. (2016). *The Rise of the far right in Europe*. Tallin: Tallin University of Technology.
15. Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What right-wing populist discourses mean*. London: Sage.
16. Wodak, R. i Forchtner, B. (2014). Embattled Vienna 1683/2010: tight-wing populism, collective memory and the fictionalisation of politics. *Visual Communication*, 13(2), 231–255. DOI: 10.1177/1470357213516720

Izvori

1. A. S. (2018., 7. studenog). Češka izlazi iz Marakeškog sporazuma, a mađarski ministar Szijjarto ga nazvao izdajom Europe. *Tportal.hr*. (<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ceska-izlazi-iz-marakeskog-sporazuma-szijjarto-ga-nazvao-izdajom-europe-foto-20181107>) (pristupljeno 7. 11. 2018.)
2. Italija odbila prihvatiti migrante s humanitarnog broda Aquarius. Salvini na Twitteru poručio: 'Mogu ići gdje god žele, ali ne i u Italiju'. (2018., 13. kolovoza). *Jutarnji list*. (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/italija-odbila-prihvatiti-migrante-s-humanitarnog-broda-aquarius-salvini-na-twitteru-porucio-mogu-ici-gdje-god-zele-ali-ne-i-u-italiju/7718745/>) (pristupljeno 13. 8. 2018.)

3. Matteo Salvini, rigidni desničar koji vodi talijansko ministarstvo policije 'Migranti koji si mogu priuštiti prvu klasu u avionu slobodno neka dođu'. (2018., 5. srpnja). *Jutarnji list*. (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/rigidni-desnicar-koji-vodi-talijansko-ministarstvo-policije-migranti-koji-si-mogu-priustiti-prvu-klasu-u-avionu-slobodno-neka-dodu/7567023/>) (pristupljeno 5. 7. 2018.)
4. Ministar Matteo Salvini: 'Deportirat ćemo 500.000 ilegalnih imigranata i ispuniti predizborno obećanje!'. (2018., 6. lipnja). *Narod.hr*. (<https://narod.hr/eu/ministar-matteo-salvini-deportirat-emo-500-000-ilegalnih-imigranata-ispuniti-predizborno-obecanje>) (pristupljeno 6. 6. 2018.)
5. Pavić, S. (2018., 1. listopada). Ikona identitarizma, trendi rasizma za generaciju milenijaca. Simpatičan i nasmijan, s modernom frizurom. On je novo hipstersko lice krajnje desnice. *Jutarnji list*. (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/ikona-identitarizma-trendi-rasizma-za-generaciju-milenijaca-simpatican-i-nasmijan-s-modernom-frizurom-on-je-novo-hipstersko-lice-krajnje-desnice/7887477/>) (pristupljeno 1. 10. 2018.)
6. Trkanjec, Ž. (2018., 16. rujna). Manifest jedne nove, neliberalne Europe: Zadnja tri govora Viktora Orbána otkrivaju njegov plan za novi europski poredak. *Euractiv*. (<https://euractiv.jutarnji.hr/PiD/zemlje-clanice/manifest-jedne-nove-neliberalne-europe-zadnja-tri-govora-viktora-orbana-otkrivaju-njegov-plan-za-novi-europski-poredak/7830888/>) (pristupljeno 18. 9. 2018.)
7. V. P. P. (2018., 15. rujna). Češki premijer: 'Nećemo primiti nijednog izbjeglicu!' Niti ratnu siročad? 'Niti njih'. *Tportal.hr*. (<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ceski-premijer-necemo-primiti-nijednog-izbjeglicu-niti-ratnu-sirocad-niti-njih-foto-20180915>) (pristupljeno 15. 9. 2018.)

ANTI-IMMIGRANT DISCOURSE IN EUROPEAN POLITICS

ABSTRACT

From the beginning of the migration crisis in 2015 the European states responded to it in different ways. Some states have been promoting pro-immigrant attitudes, while the other have taken a defensive position. In the paper, attention is paid to anti-immigrant discourse in European politics. Due to the fact that such attitudes are mostly present in the speeches and public discourses of the leaders of the right and extremely right parties analysis is concentrated on their speeches. More specifically, we analyse constructions, figures, phrases, idioms, and general arguments used to build a clear, recognizable and persuasive anti-immigrant point of view. Particularly, the role of political discourse in creating a discriminatory and anti-immigrant mood is considered. The discourse analysis method is used to identify typical structures in available statements given by politicians and government officials. We try to conclude is there a unified European anti-immigration discourse and what its general features are.

Key words: anti-immigrant discourse, European politics, discourse analysis